

món real i l'obra del poeta (no podem oblidar que un dels articles que ens van refermar en la nostra idea que la presència del món epigràfic en la poesia llatina culta era més important i significativa que no havia semblat als estudiosos anteriors, estava firmat per Horsfall i publicat al *Liverpool Classical Monthly*, 11, 1986, p. 44-45: «Vergil and the Inscriptions: a reverse view»); tanquen el llibre un apartat dedicat a la fortuna literària immediatament posterior a Virgili (en Ovidi, Lucà, Valeri Flac, Estaci, Sili Itàlic), escrit per Barnes, i un altre a la transmissió manuscrita del text virgilià i a la qüestió difícilíssima de resoldre sobre les edicions antigues del text, escrit per un dels grans especialistes en el tema, Mario Geymonat. Cada apartat du una bibliografia significativa dels treballs que

cada autor ha trobat més útils i el llibre és coronat per un índex temàtic, molt intel·ligentment dividit segons els capítols de referència.

En resum, poder donar notícia d'aquest excel·lent treball és continuar afirmant i comprovant que amb les contribucions de Horsfall (en aquest cas en brillant companyia!) el camí per l'*studiosus lector* virgilià és una mica (només una mica!) més fàcil. Com dèiem al començament, esperem que Horsfall no talli la seva vinculació pública (la privada no ho serà mai) amb Virgili. Tots en sortirem beneficiats.

Joan Gómez Pallarès

Universitat Autònoma de Barcelona
 Departament de Ciències de l'Antiguitat
 i de l'Edat Mitjana

CUGUSI, Paolo. 1996²

Aspetti letterari dei Carmina Latina Epigraphica.

Bolònia: Pàtron Editore, 413 p. ISBN 88-555-2369-4.

No és el més habitual en nosaltres (en realitat, penso que és la primera vegada que ho fem) donar notícia d'una segona edició. En aquest cas ens ha semblat d'estricta necessitat i justícia fer-ho perquè el professor Paolo Cugusi ens ofereix una nova mostra del seu bon saber fer filològic en el camp de l'estudi de la poesia llatina epigràfica (tantes altres mostres seves també, en altres camps de la literatura llatina, com, sobretot, el de l'epistolografia). Cugusi, professor de la Universitat de Cagliari (on s'han format i han treballat alguns dels bons especialistes italians en la matèria i on s'han escrit obres fonamentals pels nostres estudis com les concordances dels CLE publicades per Georg Olms el 1988 o les de Zarker, publicades per Hakkert el 1991) fa molts anys que es dedica a l'estudi dels CLE i ja el seu treball, que ara veiem reeditat, del 1985 se situa entre els més útils i ben documentats de la producció científica sobre el tema (juntament amb alguns treballs, entre els més recents, de

Sanders, Pikhau, Gamberale, Massaro). Va representar, al meu entendre, un punt molt important de millora en relació amb el que s'havia fet fins aquell moment: de l'estudi estricte de la fortuna dels poetes cultes en la producció mètrica epigràfica en llatí (paradigmes els de Hoogma amb Virgili i Popova, amb Horaci i Tibul), es passava (gràcies a Cugusi) a un treball molt més globalitzador, en què preniem part estudis monogràfics sobre temes concrets (el tema de la mort en lloc estrany, per exemple) o sobre característiques formals presents en un col·lectiu de CLE (firmats per autors concrets, posem per cas), sobre la tradició literària, notes de crítica textual i de comentari mètric dels textos, etc. Tot això, juntament amb la voluntat d'oferir una visió d'aquest tipus de literatura molt més relacionada amb el món de la poesia culta i firmada, d'autor, i, sobretot, molt més interdependent (la influència entre totes dues és cosa que s'exerceix en les dues direccions, no és unívoca).

Aquest ja riquíssim material de 1985, per obra i gràcia de la voluntat del seu autor, no ha romàs inactiu ni adormit durant aquests deu anys llargs, ans al contrari, com els bons vins, ha guanyat amb el pas del temps. Cugusi no ha deixat mai de recollir observacions, suggeriments i nou material per corregir i enriquir allò que ja havia publicat i, ara, a finals de 1996, és un goig tenir a les mans una nova edició del llibre de 1985 (cal qualificar-la així), amb una important sèrie d'afegits. De fet, el llibre antic acabava a la p. 294 i el nou, a la 413. Si unim això al fet que el treball de Cugusi segueix tenint la mateixa qualitat i rigor de sempre, potser no caldrà dir gaire més. Hi és recollida tota la bibliografia nova específica fins, pràcticament, 1995, més totes les publicacions de noves edicions i de revisions de textos ja coneguts, tant de CLE que ell havia treballat en el llibre anterior, com de CLE nous. La gràcia del llibre és que en res modifica la paginació de l'antic. Tota la informació nova és presentada com «Aggiornamenti» i tota té, si fa referència a coses ja publicades el 1985, la seva pàgina de referència anterior, mantenint sempre la correlació de capítols del primer

llibre, tant si és del primer tipus com si és estrictament nova. Índexs independents referits a la, per així dir-ho, segona part, tornen a completar de la millor manera un llibre que, si ja el 1985 s'havia fet important pels interessats en la poesia llatina epigràfica, el 1996 s'ha fet imprescindible. Cugusi aconsegueix plenament els seus objectius de, gràcies als seus estudis i comentaris, conferir autèntica dignitat literària a aquest tipus de textos i d'integrar-los dins d'una visió global del fet literari a l'antiguitat romana. No cal dir que compartim del tot l'objectiu i el mètode i només esperem que algun dia ens pugui oferir aquesta nova col·lecció de CLE que pugui ser una alternativa vàlida i ajornada del benemèrit Bücheler-Lommatzsch. Sincerament creiem que, després de la desaparició de Gabriel Sanders, no hi ha ningú tan preparat i amb tanta informació a l'abast com ell per poder aconseguir aquesta fita en un termini raonable de temps.

Joan Gómez Pallarès

Universitat Autònoma de Barcelona
Departament de Ciències de l'Antiguitat
i de l'Edat Mitjana

GALINSKY, Karl. 1996.

Augustan Culture. An Interpretative Introduction.

Princeton: Princeton University Press. 474 p. ISBN 0-691-04435-X.

El llibre del professor Galinsky era un llibre esperat per molts. Tots aquells que coneixem la seva vàlua com a estudiós del món antic i sabem que la seva aproximació als textos d'aquest món està íntimament lligada a una explicació global del mateix, esperàvem de fa temps aquest treball. Si hem de ser sincers, creiem que hi ha pocs estudiosos capacitats per fer el que Karl Galinsky fa aquí: integrar tots els aspectes importants d'un moment històric determinat (en aquest cas, el que és més estimat per Galinsky, l'augustal) i explicar-los, des de la seva interconnexió, com a parts indisociables d'aquest món. Galinsky, cons-

cientment o no, torna als orígens de la concepció de «ciència de l'antiguitat» i fa reviure, amb una mà mestra difícil de trobar avui en dia, allò que Wilamowitz-Möllendorf defensava en la seva *Història de la Filologia*: «la filologia que es defineix com a clàssica [...] és determinada pel seu objecte d'estudi: la civilització grecoromana en la seva essència i en totes les expressions de la seva vida. Aquesta civilització és una unitat encara que no es pugui delimitar clarament en els seus inicis i final [...] l'existència de disciplines diferents com la filologia, l'arqueologia, la història antiga, l'epigrafia [...] és justificada només